

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תשא, תשפ"ג, מספר 1511

חטא העגל כשלב הכרחי בתהליך יציאת עם ישראל ממצרים

משה וילינגר

חרוטה על גבי הנזמים שבאוזניהם. ויש לשאול, מדוע עם ישראל לא צווה להסיר את אלוהי הנכר קודם למעמד הר סיני, כפי שצווה להתקדש ולכבס את הבגדים (שמ' יט:יז)?²

לאחר מעשה העגל ותוצאותיו הקשות מנשוא, צווה משה על בני ישראל להסיר את עדיים מעליהם וכך הם עשו: "וַיִּתְּנָצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדֵימָהָר חוֹרֵב" (שמ' לג:ו).

השורש נצ"ל, המופיע בראש הפסוק, מזכיר לנו את לקיחת כלי הכסף, הזהב והשמלות ביציאה ממצרים: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַדְבָר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלוּ מִמִּצְרַיִם כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וְשִׁמְלוֹת. וְה' נָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם" (שמ' יב:לה-לו). הפרשנים הציעו תשובות מגוונות להצדקת השאיפה של כלי הכסף וכלי הזהב מהמצרים,³ ומדברינו עולה, שכלי הכסף וכלי הזהב השאולים הם שהביאו, בין היתר, את עם ישראל לחטוא בחטא העגל.

שאלת כלי הכסף וכלי הזהב הייתה חלק מברכת ה' בברית בין הבתרים, וחלק בלתי נפרד מהתוכנית האלוהית ליציאת עם ישראל ממצרים: "יָדַע תִּדְעַ כִּי גַר יְהִיָּה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם... וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל" (בר' טו:יג-יד). יחד עם זאת, ללקיחת הרכוש המצרי היו גם השלכות שליליות. כידוע, תרבותו של עם באה לידי ביטוי, בין היתר, בכליו, חפציו, תשמישיו ובבגדים שאותם הוא לובש. אם כן יוצא, שבמעשה לקיחת הרכוש נשאר העם מחובר לתרבות המצרית הקלוקלת. תרבות זו הייתה מהולה באלילות

ארבעים יום לאחר מעמד קבלת התורה, איבד עם ישראל את עשתונותיו וביקש מאהרון לעשות לו אלהים אחרים שילך לפניו. אהרון השיב: "פָּרְקוּ נַזְמֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם וּבְנִיתֶיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלַי" (שמ' לב:ג). בהמשך לקח אהרון את הנזמים ויצר בחרט עגל זהב. מבקשת אהרון עולה שהייתה לו סיבה לבקש דווקא את הנזמים שענדו בני ישראל.

ואכן, ממדרשי חז"ל עולה, כי עובדי עבודה זרה חרטו צורות ושמות אליילים על גבי תכשיטים ובגדים. כך למשל:

"וַיִּתְּנוּ אֵל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱ-לֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּיָדָם" (בר' לה:ד) – של עבדים שהסתירו מבית שכם, וגם התרפים שביד רחל. 'ואת הנזמים אשר באזניהם' – שהיה בהן צורת עבודה זרה, מכאן שנו רבותינו: המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח, לפי שהן אסורין בהנאה שנאמר (דב' ז:כו): "כִּי חָרַם הוּא" (מדרש "שכל טוב" [בובר] לבר' לה:ד).

הדברים מקבלים אישוש וביסוס גם מממצאים ארכיאולוגיים שנמצאו ביניהם תכשיטים עתיקים הבנויים בדמות פסלונים זעירים. תכשיטים אלה שימשו לקמיעות ולעבודה זרה.¹

התמונה שמצטיירת בפנינו עגומה. כאשר עם ישראל קיבל את התורה הוא לא התנתק לגמרי מתפיסותיו הפגאניות הקלוקלות; תוך כדי קבלת התורה, עמדה ממש לנגד עיניהם עבודה זרה שהייתה

* עו"ד משה וילינגר עובד בפרקליטות המדינה, בעל תואר ראשון ושני במשפטים באוניברסיטת בר-אילן.

** לע"נ מרת פעסל בת ר' רפאל יוסף חיים ז"ל למשפחת איצקוביץ.

1 פירוש **עולם התנ"ך**, בראשית עמ' 197: "בדומה לתכשיטים אחרים, היו הנזמים עשויים תכופות בדמות פסלונים זעירים, ששימשו גם כקמיעות". בארמית הנזם נקרא "קדשא", כלומר דבר קדוש וכך תרגם אונקלוס.

2 משה וילינגר, "מדוע נפטרה דבורה מינקת רבקה?" דף שבועי לפרשת וישלח תשפ"ג (מס' 1498).

3 שמעון שרביט סוקר בהרחבה תשובות שונות שניתנו בעניין זה. ראו: "שאלת כלי כסף וכלי זהב מהמצרים – הצידוק המוסרי והתיאולוגי" דף שבועי לפרשת בא תשפ"ב (מס' 1452).

וכמו זאת ההנהגה בעצמה מן המנהיג הוא ית' באו דברים רבים בתורתנו, והוא שאי אפשר לצאת מן ההפך אל ההפך פתאום, ולזה אי אפשר לפי טבע האדם שיניח כל מה שהרגיל בו פתאום... לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולבטלם, כי אז היה מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל... כי כמו שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבודות בחמר ובלבנים והדומה להם ואחר כן ירחץ ידיו לשעתו מלכלוכם וילחם עם ילידי הענק פתאום, כי אין בטבעו שיגדל על מינים רבים מן העבודות ומעשים מורגלים, שכבר נטו אליהם הנפשות עד ששבו כמושכל ראשון, ויניחם כלם פתאום (מורה נבוכים ח"ג, פרק ל"ב).

הרמב"ם מסביר ששינוי בתפיסת עולם, המביא לשינוי באורח החיים, חייב להיעשות בהדרגתיות. נקודה זו מבוססת על הנחת הרמב"ם שהקב"ה אינו משנה את הטבע האישי של האדם. כלומר, הקב"ה יכול לעשות ניסים בעולם הטבע, אך לעולם לא ישנה את מחשבות בני האדם. ברוח זו הסברנו שלא ניתן היה לנתק את בני ישראל ניתוק מוחלט מתרבות מצרים, ולכן תהליך היטהרותם נעשה בהדרגתיות. תהליך הדרגתי זה הצליח, בסופו של דבר, להביא את העם להכיר באפסותה של תרבות מצרים מחד גיסא, ובאמיתת התורה והקב"ה מאידך גיסא.

לאור האמור, ניתן לראות בחטא העגל השתלשלות אירועים הגיונית ולגיטימית: העם לקח מהמצרים רכוש רב, שהיה מהול בעבודה זרה, ולא הבחין בכך בגלל רגילותו לעבודה זרה, או בשל חוסר יכולתו להתנתק ממנה. לאחר חטא העגל הסיר עם ישראל לחלוטין את תכשיטיו שעליהם היו סממנים של עבודה זרה, ורק אז יכול היה משה לפסול לוחות שניים ולהביאם לעם ישראל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ובפגאניות, ומסתבר שסימני עבודה זרה היו טבועים וחקוקים על חפציהם של המצרים. כך קרה שעם ישראל היוצא לחופשי המשיך לשאת על גבו את סממניה של תרבות מצרים.

עם ישראל היה שקוע כולו בעבודה זרה, ולא הצליח להבין זאת קודם לקבלת התורה. הדברים עולים גם מדבריו של הנביא יחזקאל לזקני ישראל:

ביום ההוא נשאתי יְדֵי לָהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ צָבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת. וְאָמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׁקוּצֵי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוֹלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֶל־הֵיכֶם. וַיִּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמַע אֵלַי אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוֹלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשֹׁפֵף חֲמַתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלוֹת אֲפִי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (יח' כ:ו-ט).

בדבריו הקשים הנביא מספר שה' ביקש מעם ישראל להסיר את גילולי מצרים ושיקוציהם אך העם נשאר בשלו. בתיאורי הנביא מורגשת ההיטמעות של העם בתרבות המצרית – "אֲשֶׁר הִמָּה בְּתוֹכָם" (יח' ו:ט), והיטמעות זו הייתה חזקה כל כך עד שהעם לא היה מסוגל לשמוע בקול ה'.

מדברים אלה יוצא, שקודם לקבלת התורה לא ניתן היה לנתק את העם מתרבות מצרים הקלוקלת, ולכן תהליך היטהרותו נעשה בהדרגתיות. על העם היה להבין בכוחות עצמו מהו טיב התרבות המצרית. ניתוק מלאכותי עלול היה לגרום לחוסר הבנה אמיתי ולאסון. לכן, בתחילה צווה העם להיטהרות חלקית, שבה הוא נדרש לכבס את שמלותיו ולהתקדש. העם נכנס למעמד קבלת התורה חצי זכאי וחצי חייב; היטהרותו החלקית הביאה בסופו של דבר לחטאם הגדול במעשה העגל. רק לאחר חטא נורא זה הבין העם את ההשלכות הרוות האסון שנגרמו מהעובדה שהם המשיכו להחזיק באמונה הקלוקלת. אז הם נצטוו להסיר לחלוטין את שאריות הסממנים של העבודה הזרה. רק אז, אחרי ששילמו מחיר כבד, הם היו מוכנים לשמוע, להבין ולקבל את הציווי המלא "לֹא יִהְיֶה לָךְ אֶל־לֵהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" (שמ' כ:ג).

ברוח דברינו, אך בהקשר אחר, הסביר הרמב"ם מספר מצוות שבהן נצטוו בני ישראל לאחר יציאתם ממצרים:

4 בזהוה חדש, תחילת פרשת יתרו כתוב, שישראל היו במצרים במ"ט שיערי טומאה. פרשנים רבים מסבירים במקומות שונים בתורה שישראל נגאלו קודם כניסתם לשער החמישים, שכן אז לא הייתה להם תקומה. ראו למשל אלשיך לבר' מ"א; אור החיים לשמ' ג:ז; שו"ת ציץ אליעזר כב, לה ועוד הרבה.